

Öz

Arap romantizminin Mısırlı önemli şairlerinden İbrahim Nâcî, varlıklı ve kültürlü bir ailenin çocuğu olarak Kahire’de dünyaya gelir. Babasının teşvikiyle küçük yaşta edebiyatla ilgilenmeye ve şiir yazmaya başlar. Tıp Fakültesi’ni bitirdikten birkaç yıl sonra Mansura’ya atanan Nâcî, burada ‘Alî Mahmûd Tâhâ, ‘Abdu’l-Mu’tî el-Hemşerî ve Sâlih Cevdet gibi ileride *Apollo Grubu*’na dâhil olacak şairlerle tanışır. Bu şairlerle birlikte hem Batı hem de Arap edebiyatı hakkında yapılan çalışmaları derinlemesine inceleme fırsatı bulur. Mansura’da kaldığı dönemde edebî açıdan verimli yıllar geçiren Nâcî, hem tercüme yapar hem de kendi özgün şiirlerini kaleme alır. 1931 yılında Kahire’ye tayin edilir ve *Apollo Grubu*’nun kurucusu olan Ahmed Zekî Ebû Şâdî ile tanışır. Grubun kurulmasından itibaren Ebû Şâdî’nin en sadık destekçilerinden olur ve çok geçmeden grubun başkan vekili yapılır. Nâcî grubun yayın organı olan *Apollo* dergisinde pek çok şiir yayımlar.

Üç divanı olan Nâcî’nin ilk divanı *Verâ’e’l-Ğamâm* adlı eseridir. Bu divandaki şiirlerin çoğu *Apollo* dergisinde yayımladığı şiirlerdir. Nâcî, bu divanı yayımladıktan sonra Taha Huseyn tarafından acımasızca eleştirilir ve bu eleştiri Nâcî’nin bir süre şiir yazmayı bırakmasına sebep olur. Ancak *Apollo* dergisinde onu tekrar şiir yazmaya teşvik etmek için pek çok olumlu eleştiriler yayımlandığı için tekrar şiir yazmaya başlar. İkinci divanı *Leyâlî’l-Kâhire*, hayatının son yıllarına doğru, üçüncü divanı *et-Tâiru’l-Cerih* ise ölümünden sonra basılır. Son divanı daha çok çocukluk döneminde kaleme aldığı şiirlerden oluşur. Nâcî pek çok şiirini kadınlara ithaf ettiği ve şiirlerinde aşka susamış gençlerin duygularına hitap ettiği için aşk şairi olarak bilinir. Onun aşk şairi olarak adlandırılmasındaki bir diğer etken de ölümünden yıllar sonra ünlü şarkıcı Ummu Kulsûm tarafından seslendirilen *el-Atlâl* adlı ünlü kasidesidir. Hayatının son günlerine kadar şiir yazmayı bırakmayan Nâcî şiir dilini sadeleştirir. Her ne kadar serbest nazımı savunsa da şiirlerinde kafiyeden bir türlü vazgeçemez. Nâcî, klasik dönemde kullanılan bazı temaları ve konuları modern Arap şiirinde başarılı bir şekilde işlediği için o, modernle klasiği harmanlayan bir şairdir.

* Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir: Şirin, Faruk, İbrâhîm Nâcî’nin Munâsebât Şiirleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015. Doi: 10.32330/nusha.1002975

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: faruksirin46@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-3381-0144

Makale Gönderim Tarihi: 30.09.2021

Makale Kabul Tarihi : 24.12.2021

Anahtar Kelimeler: İbrâhîm Nâcî, Romantizm, Mısır, Arap Şiiri, Apollo
An Egyptian Romantic Poet: İbrâhîm Nâgî

Abstract

İbrâhîm Nâgî who was one of the important Egyptian poets of Arab romanticism, was born in Cairo in rich and well-educated family. With the encouragement of his father, he began to be interested in literature and write poems at the young age. Nâgî who was Appointed to Mansura a few years later after graduating from the Faculty of Medicine, met poets who would join the *Apollo Group* in the following years, such as ‘Alî Mahmoud Tâhâ, ‘Abd al-Mu‘tî al-Hemsherî and Sâlih Javdat. He had an opportunity of examining both the samples of Arabic literature and Western literature deeply with these prominent poets. During the time period in which he stayed in Mansura, Nâgî who had the most productive years in a literary sense was both making translations and writing his own original poems. He was appointed to Cairo in 1931 and met Ahmad Zakî Abu Shâdî who was the founder of the *Apollo Group*. Since the establishment of the group, he became one of Abu Shadi's most loyal supporters and was appointed the vice chairman of the group. Nâgî published many poems in *Apollo* magazine which was the broad caster of the group.

First diwan of Nâgî who had three diwans was *Warâ’al-Ghamâm*. Many of the poems in this diwan are those he published in the *Apollo* magazine. After publishing this diwan Nâgî was ruthlessly criticized by Taha Husain, and this criticism made Nâgî stop writing poetry for a while. However, he started to write poems again after many positive comments were published in *Apollo* magazine to encourage him to write poems again. His second diwan *Layâlî’l-Qâhirah*, was published towards the last years of his life, and his third collection, *Al-Tâir al-Jarîh*, was published after his death. His last diwan consisted of poems which he wrote most of them during his childhood. Nâgî was known as a love poet because he dedicated many of his poems to women and because he appeals to the feelings of young people who have a thirst for the love in his poems. Another reason of being called the poet of love was that his famous ode called *al-Atlâl* which was sung by the famous singer Umm Kulthum years after his death. Nâgî who did not stop writing poems until the last days of his life simplified the language of poem. Although he insisted on free verses he couldn’t give up rhyme. Because Nâcî who dealt with some themes and subjects which were used in the classical period in a successful way in Arabic poetry he become a poet who blend the modern with the classical.

Keywords: İbrâhîm Nâgî, Romanticism. Egypt, Arabic Poetry, Apollo

Structured Abstract

Ibrâhîm Nâgî who is the representative of *Apollo Group* and contribute this group regularly as a romantic poet was born on 31st December, 1898 in Cairo in a rich and well-educated family. His father Ahmad Nâgî played a great role in his son's education as a knowledgeable and high-minded person. At the same time he aimed that his son would be interested in poetry. He taught his son English when he was just a little boy and they read samples of western literature together. At the same time they read the diwans of the prominent poets in their times like Abu Nuwas, al-Mutanabbî and al-Rûmi. Furthermore he encouraged his son to write poems by ensuring him to take prosody, rhyme lessons. As a result of these efforts he began to write poems when he was 12 years old.

After he graduated from the high school in 1916, he entered the faculty of medicine and during his education at the university he learned French. His knowledge of French enabled him to read much of French literature. In 1923 he graduated from the faculty of medicine and worked in different places. Then he was appointed to Mansura. He met in this city 'Alî Mahmud Tâhâ, Mohammad 'Abd al-Mu'ti al-Hemsherî, Sâlih Javdat who will join *Apollo Group* in the future. He had an opportunity of examining both the samples of Arabic literature and Western literature deeply with those prominent poets. The period which he spent in Mansura had a great importance from the point of view his studying in the field of poetry. In those days he used to meet his friends in Delta town and they read the poems of the Western poets with a critical approach. At the same time he wrote lots of poems and translated the poems from French to Arabic. His first poetry translation from the French literature was *Le Lac* which was Lamartine's masterpieces. After his translation it under the title of '*alâ Bahr* "In the Sea" and publishing it in the weekly magazine which was called as *al-Siyâsa al-Isbu'îya* –weekly politics- he took the initiative in the field of literature. In this weekly magazine he published his translations from the western poetry and his own unique poems.

In 1931 he was appointed to Cairo and there he got married the daughter of Cairo governor. He was the head of the health services at the ministry of foundation in Cairo. After he settled down Cairo he went on being interested in literature and in 1931 he published his studyings related to the literature in *al-Wâdî* and *al-Muqtataf* which were the important magazines in Egypt. He met Abu Shadi and he become his supporter when he establish *Apollo School*. He was among the most notable representatives of the *Apollo School*. In a short time he became the vice president in this new group. He spent his happiest days in those days in which he worked for the *Apollo* magazine.

Nâgî's poems were collected in three volumes. The first came out in 1934 under the title *Warâ' al-Ghamâm* "Behind The Clouds" and the second one

was *Layâlî'l-Qâhirah* “*The Nights of Cairo*” was published in 1951. He wrote it under the influence of Alfred de Musset. For his reason it was claimed that the name of that book was *the Nights of Musset. Al-Tâir al-Jarîh* “*Wounded Bird*” was published in 1957 as the third one. The poems in the third volume were chosen from the poems which he wrote them when he was young.

Because he was influenced from the English romantic poets Taha Husain criticised him unmercifully. After Husain’s criticism he felt sad and angry so he had a break for a while. After lots of constructive criticism in *Apollo* he decided to go on writing poems.

When his poems were examined it was seen that he was keen on the beautiful women and love. For this reason he was known as a love poet. He had lots of lovers and he dedicated his poems to them. In *Warâ’ al-Ghamâm* the poem *Kalbu Râqisah* “*the Heart of the Dancer*” was written for Karima Ahmad who was one of his lovers.

Writing so many hopeless love poems is from the traditional type in Arabic poetry. *al-Atlâl* which was sang by Umm Kulthum in Egypt shows the basic features classical Arabic poems. *al-Atlâl* was inspired by Nâgî’s first love when he was a young man. The woman who inspired Nâgî’s *al-Atlâl* the first girl he ever loved when he was still a student at the university. Unfortunately she married another man and since then Nâgî couldn’t see her. Pessimistic love or hopeless love could be seen in his poems as the result of the influence from *udhry ghazal* as a classical type of Arabic poem. As it is known in these kinds of poems Arabic cultural items can be seen easily like the life of desert, mirage, travelling on desert, heaven and hell.

İbrahim Nâgî who is the strong poet of *Apollo School* in Egypt took into consideration the concept of loneliness, exiling, fear of death, the place of humanbeings in this universe, failure, fortune with love together and he discussed the influence of all these items on love. He never stopped writing poems during his life span and he simplified the language of poem. Although he insisted on free verses he couldn’t give up rhyme. Nâgî is a great poet who can discuss the old themes related to the classical Arabic culture in the modern Arabic poem successfully. So he is known who can present old concepts in a modern way.

GİRİŞ

1798’de Napolyon’un Mısır’ı işgaliyle birlikte Araplar, Batı medeniyetiyle etkileşim içine girer ve bu etkileşim doğal olarak edebiyata da yansır.¹ Mısır, Batıya açılma sürecini diğer Arap ülkelerinden daha önce yaşadığı için on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda Arap edebiyatındaki değişim hareketlerinin öncülerinin de çoğunlukla Mısır’dan çıktığı görülür.² On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarına doğru şiir ve nesirde işlenen konular

değişmeye başlar.³ Yoksulluk, cehalet, kadın özgürlüğü gibi yeni konular özellikle neo-klasik (el-Klâsikiyyetu'l-Cedîde) şairlerin şiirlerinde sık sık işlenir.⁴ Yirminci yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde ise konunun yanı sıra şekil bakımından da pek çok yeniliğin Arap şiirine girdiği göze çarpar.⁵

Neo-klasizmden sonra şiirde yeniliğin ikinci aşaması romantizmdir. Arap coğrafyasında romantizme geçiş, Neo-klasizmle romantizm arasında köprü vazifesi gören Hâlîl Mutrân (1869-1872?/1949) sayesinde gerçekleşir.⁶ Onu Neo-klasiklerden ayıran özellik klasik Arap şiirine bağlı kalmayıp vezinde ve kafiyelerde değişiklikler yapmasıdır.⁷ Bu değişiklik veya yenilik kendi zamanına göre bir ilktir.⁸ Mutrân'ın “*kasidede konu bütünlüğü, içerikte yenilik, Arap şiirini batılı bir anlayışla yorumlamak, şairleri itibar ve nüfuz sahibi kimselerin etkisinden kurtarmak, munâsebat şiirlerini reddetmek, ben merkezli şiiri göz ardı etmek*” şeklindeki söylemleri şiirle ilgili yenilikçi görüşlerini yansıtır.⁹ Ayrıca Er'in şu cümlelerle; “*Şiirin lirik, bireysel görüş ve uygulanımları ifade edici olmasından yana oluşuydu. Bu bakımdan Mutrân, Fransız romantiklerin, özellikle Hugo'nun şiirsel anlatılarının, Musset'nin liriklerinin ve Baudelaire'nin Les Fleurs du Mal'inin etkisiyle çağdaş Arap romantik şiirine geçişte önemli bir eşiktir.*”¹⁰ şeklinde ifade ettiği gibi Mutrân'ın Arap romantik şiirinin gelişiminde oynadığı rol oldukça önemlidir.

Halîl Mutran'dan sonra Mısırlı şairler ‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd (1889-1961), ‘Abdurrahmân Şukrî (1886-1958) ve İbrâhîm ‘Abdulkâdir el-Mâzinî (1890-1949) hem Mutrân'ın etkisiyle hem de İngiliz romantik şair ve eleştirmenlerin etkisiyle Arap romantik şiirini geliştirmeye devam ederler.¹¹ *Divan Ekolü* olarak bilinen bu şairlerin asıl amacı, Mısır'da Mutrân'ın ortaya koyduğu romantik etkiyi sağlamlaştırmaktır.¹² Onlara göre şairler, geçmişteki kültürden ilham alarak değil özne duygularla şiir söylemeli; klasik kaside anlayışını terk edip konu bütünlüğünü sağlamalı¹³; şiirlerde lirizm, hüzn ve melankolik, tabiata dönüş gibi temaları tercih etmelidir.¹⁴ *Divan Ekolü* şairleri, şiirlerinden ziyade yukarıdaki görüşleriyle modern Arap şiirinin gelişimine kısmen katkı sağlar.¹⁵

Arap romantik şiirinin gelişimine katkıda bulunan başka bir grup ise *Mehcer Ekolü*¹⁶ olarak adlandırılan, Suriye ve Lübnan'dan Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden şairlerdir.¹⁷ Dilde basitliği tercih eden *Mehcer Ekolü* şairleri, tıpkı *Divan Ekolü* şairleri gibi, şiirlerinde daha çok lirizm, hüzn, tabiata dönüş, melankoli, aşk ve özlem gibi romantik temaları işlerler.¹⁸ Bunların yanı sıra serbest nazımdan yana bir tutum sergileyen *Mehcer Ekolü* şairleri, serbest şiirin ortaya çıkmasında büyük rol oynayıp, *eş-Şi'ru'l-Mensûr* “mensûr şiir” olarak adlandırılan serbest şiir türünün ilk örneklerini vererek modern Arap şiirinin gelişimine büyük katkılar sağladılar.¹⁹

Hem Halîl Mutrân, hem Divan Ekolü, hem de Mehcer Ekolü'nün ortaya koyduğu edebi ürünler aracılığıyla Arap romantik şiiri, yadsınamayacak derecede ilerler.²⁰ Ardından Mısırlı Ahmed Zekî Ebû Şâdî (1892-1955), İbrâhîm Nâcî (1898-1953), 'Alî Mahmûd Tâhâ (1903-1947), Muhammed Abdulmu'tî el-Hemşerî (1908-1938) ve *Apollo Grubu*'na²¹ mensup diğer romantik şairlerin şiirleriyle 1930'lu yıllarda Arap dünyasında zirveye ulaşır.²² *Apollo Grubu*'nun yayın organı olan *Apollo* dergisi, Arap dünyasında şiir ve şiir eleştirisi üzerine düzenli olarak yayın yapan ilk dergidir.²³ Dönemin edebiyat kurallarına güçlü bir şekilde karşı çıkmaları ve modern Arap şiirine getirdikleri yenilikler sebebiyle hem *Apollo Grubu* hem de *Apollo* dergisi, Arap dünyasında büyük bir yankı uyandırır.²⁴ Adını, Ahmed Zekî Ebû Şâdî'nin Eylül 1932 tarihinde çıkardığı *Apollo* dergisinden alan gruba *Cem'iyetu Abüllü* "Apollo Topluluğu" da denir.²⁵ Grup, Arap şiirini yüceltmeyi ve şairleri teşvik etmeyi; şairlerin durumunu edebi, toplumsal ve maddi açıdan iyileştirmeyi, onların çıkarını ve saygınlığını korumayı; şiir dünyasındaki sanatsal kalkınmaya yardımcı olmayı amaçlar.²⁶

Kısa sürede büyük bir üne kavuşan *Apollo* dergisi, romantik şairlerin toplandığı ve çalışmalarını yayımladığı bir yer haline gelir.²⁷ Dergide yalnızca Mısırlı şair ve yazarların değil, Tunus, Irak ve Mehcer şair ve yazarlarının çalışmaları da yayımlanır.²⁸ Ayrıca dergide Batılı büyük şairlerden tercümelere yer verilir ve onların ekolleri açıklanır.²⁹ Bu şairler özellikle Shakespeare, Thomas Gray, Scott, Wordsworth, Shelly, Hardy ve D. H. Lawrence gibi İngiliz romantik şairlerdir. Bunların arasında en çok ilgi duyulanlar ise Wordsworth ve Shelly'dir.³⁰

Apollo Grubu üyeleri, şiirin serbest nazımla yazılmasını savunduğu için dergide vezin ve kafiye üzerine birçok yazı kaleme alınır.³¹ Dolayısıyla *şi'r mursel*, *şi'r hurr*, *şi'r mensûr* ve *şi'r mutlak* gibi üzerinde tam olarak anlaşmaya varılmamış birçok terim ortaya çıkar. Sonuç olarak bu şairler, verdikleri eserlerle yeni bir akım başlatırlar ve böylece kasidenin yapısında bir devrim gerçekleştirirler.³² Bu şairlerin şiirlerinde mahrumiyet, pişmanlık, hüznün, sıkıntı, varlık ve yokluk duyguları yaygındır. Bunun yanında endişe, şaşkınlık ve kötümserlikten oluşmuş bir doku vardır.³³ Bu romantik şairler, özellikle Ebû Şâdî ve İbrâhîm Nâcî, kullandıkları sözcüklerle hissedilir bir şekilde basitliğe yönelir; o dönemdeki şiirsel yaratıcılığı, çok içten kullanarak Arap şiirine yenilik kazandırır.³⁴

1. İBRÂHİM NÂCÎ'NİN HAYATI

Mısırlı romantik şair İbrâhîm Nâcî b. Ahmed b. İbrâhîm el-Kasabcî, 31 Aralık 1898 tarihinde, Kâhire'nin Şubra Mahallesi'nde varlıklı ve kültürlü bir ailede dünyaya gelir.³⁵ İlkokula başlamadan önce, akranları gibi mahallî bir okula (el-Kuttâb) gitmeye başlar.³⁶ Bir başka bilgiye göre 1904 yılında Muhammed 'Alî Anaokulu'na (Ravdatu'l-Etfâl) gider. Daha sonra 1907 yılında

Medresetu Bâbi'ş-Şi'riyye İlkokulu'na kayıt yaptırır ve buradan 1911 yılında mezun olur. Ardından Şubra Mahallesi'ndeki el-Medresetu't-Tevfikkiye Lisesi'ne kayıt yaptırır. 1916 yılında liseyi bitirir ve aynı yıl Medresetu't-Tıbbi's-Sultâniyye'ye³⁷ (Tıp Fakültesine) kayıt yaptırır.³⁸ Tıp eğitimi süresince Arap edebiyatıyla ilgilenmesine rağmen bu alandaki sınav notları pek iyi değildir. Bunun nedeni ise muhtemelen okuldaki mevcut edebi derslerin onun ilgisini çekmemesidir. Bununla birlikte derslerine önem veren bir öğrenci olduğu için okuldan yüksek bir notla, 1923 yılında mezun olur.³⁹ Mezun olduğunda iyi derecede İngilizce bilen Nâcî, Fransızcayla da ilgilenir ve Fransız edebiyatından bazı eserleri okumaya başlar.⁴⁰

İbrâhîm Nâcî, Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra çeşitli bakanlıklarda çalışır ve ölümüne kadar yaşamını tıpla iç içe geçirir.⁴¹ Önce Kahire'de 'Atabetu'l-Hadrâ' Meydanı'nda fakirleri ücretsiz muayene edip, ilaç vermesiyle üne kavuşan özel bir muayenehane açar. Sonra Ulaştırma Bakanlığı bünyesindeki Mısır Demiryolları'na, doktor olarak atanır⁴². Daha sonra bu muayenehaneyi kapatır ve 1925 yılında Sûhâc'a ardından el-Minyâ ve 1927 yılından itibaren dört yıl boyunca ikamet edeceği Mansûra'ya tayin edilir.⁴³ 1931'de Kahire'ye tayin edilen İbrâhîm Nâcî, Kahire valisinin kızıyla evlenir. Ardından Vakıflar Bakanlığının sağlık bölümünde yöneticilik yapmaya başlar. Muhtemelen kayınbabasının nüfuzunu kullanarak taşraya tekrar tayin edilmekten de kurtulur.⁴⁴ Kahire'de bohem hayatı süren İbrâhîm Nâcî'nin evliliğinin bir çıkar ilişkisi olduğu açık olarak görülür.⁴⁵ Çünkü onun genellikle aktrislerden ve kabare sanatçılarından oluşan ve bazı şiirlerini onlara ithaf ettiği pek çok sevgilisi vardır.⁴⁶ 1952 yılında, müdür olarak çalıştığı Vakıflar Bakanlığındaki görevinden alınarak denetçiliğe getirilen İbrâhîm Nâcî, bunun akabinde açığa alınır ve erken emekliliğe mecbur edilir. Bu olayın nedeni açık olmamakla birlikte, ne politikada ne de devlet memurluğunda etkin bir rol oynamasına rağmen, Temmuz 1952 Devrimi'nin ardından eski rejimin destekçilerini temizlemek adına yapılan tasfiye hareketiyle bağlantısı olabilir. Hiç birikim yapmamış olan İbrâhîm Nâcî, emekli olmasının ardından lüks hayatı geride bırakarak ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlar. Ayrıca şeker hastası olması ve alkolü hiç bırakmaması nedeniyle sağlık durumu daha da kötüleşir. Hayatının son yıllarında ailesi de ondan yüz çevirdiği için tek başına yaşamaya başlar. Sadece bazı şiirlerini ithaf ettiği son aşkı Zâzâ'yla görüşür. Açığa alınmasının ve emekliliğinin akabinde, 25 Mart 1953 tarihinde, Kahire'deki muayenehanesinde dünyaya gözlerini kapar.⁴⁷

2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

2.1. Babasının Şiire Teşviki

Şair, edip ve doktor İbrâhîm Nâcî, babasının etkisi ve yönlendirmesiyle edebiyata ilgi duyan bir kişi olarak yetişir. Varlıklı ve kültürlü bir kişi olan

babası Ahmed Nâcî, İngilizlere ait olan Mısır Telgraf Servisinde çalışır ve burada genel sekreterlik görevine kadar yükselir. Ahmed Nâcî, İngilizce, Fransızca ve İtalyancaya hâkimdir. Ayrıca evinde başta Arapça ve İngilizce olmak üzere çok sayıda kıymetli edebi eser içeren bir kütüphane bulunur.⁴⁸ Babasının teşvikiyle bu kütüphanede çokça vakit geçiren İbrâhîm Nâcî, hem Arap edebiyatı hem de Batı edebiyatı hakkında bilgi sahibi olmaya başlar. Zira Nâcî, babasıyla birlikte Ebû Nuvâs, el-Mutenebbî, İbn Rûmî, eş-Şerîf er-Radî ve diğer büyük klasik şairlerin yanı sıra Ahmed Şevkî, Halîl Mutrân, Hâfız İbrâhîm gibi dönemin önde gelen Mısırlı şairlerin divanlarını da okur.⁴⁹ Aynı zamanda aruz ve kafîye dersleri de alır.⁵⁰ Bunlara ek olarak Batı edebiyatından eserler de okur. İbrâhîm Nâcî, ilkokulu bitirdiğinde babası ona hediye olarak Charles Dickens'ın *David Copperfield* adlı kitabını verir. Bu kitap İbrâhîm Nâcî'de derin izler bırakır ve adeta yaşamını kendi Dora'sını⁵¹ arayarak geçirir.⁵² Öte yandan babası onu şiir yazmaya da teşvik eder ve bütün ömrünce sürecek edebiyat tutkusunu geliştirir. Öyle ki Nâcî, henüz 12 yaşındayken şiir yazmaya başlar. Çocukluk döneminde kaleme aldığı üç beyitlik şiiri, küçük yaşlarda bile nazım sanatında yetenekli olduğunu gösterir⁵³:

كلانا

ودمعاك تسبقه أدمعي

كلانا عليـل فلا تجز عـي

فـنار الصبابة في أضلعي

وإن كان بين ضلوعك نار

فـنجم هنائي أم يطالع ...

وإن كان نجم هنائك غاب

İKİMİZ

Zavallıyız ikimiz, olsun üzülme! Gözyaşlarım seninkileri geçer.

Sinende bir ateş varsa, benim yüreğimde de aşkın ateşi var.

Senin saadet yıldızın batmışsa, benimki hiç doğmadı.

2.2. İlk Edebi Çalışmaları ve Apollo Grubu

İngilizce ve Fransızca bilgisi sayesinde Batı edebiyatını ve özellikle psikoloji konularında Batı düşüncesini yakından tanıyan Nâcî, Batı edebiyatından özenle seçtiği eserleri inceler ve kendi ruhuna uyan romantik yazar ve şairleri okur.⁵⁴ 1927-1931 yılları arasında Mansûra'da ikamet eden ve burada 'Alî Mahmûd Tâhâ, 'Abdu'l-Mu'tî el-Hemşerî ve Sâlih Cevdet gibi ileride *Apollo Grubu*'na dâhil olacak şairlerle tanışan Nâcî, Batı edebiyatı hakkındaki çalışmaları derinlemesine inceleme fırsatı bulur.⁵⁵ Mansûra'da kaldığı dönem, şiir çalışmaları açısından büyük önem taşır. Çünkü Nâcî, bu dönemde yukarıda bahsi geçen üç şairle Delta Kasabası'nda bir araya gelerek

Shelley, Wordsworth ve Keats gibi İngiliz romantik şairlerinin eserlerini eleştirel bir bakışla okur. Bir yandan kendi yaratıcı denemelerini kaleme alır;⁵⁶ diğer yandan bazı çeviriler yapmaya devam eder. Nâcî'nin yayımladığı ilk şiir tercümesi, Fransız romantiklerinden Lamartine'in *Le Lac* "Göl" adlı şiiridir. Nâcî bu çalışmasını, *'Alâ Bahr*⁵⁷ "Denizde" başlığıyla tercüme eder ve editörlüğünü Muhammed Huseyn Heykel'in yaptığı *es-Siyâsetu'l-'Usbû'iyye* adlı haftalık dergide yayımlayarak edebiyat dünyasına adımını atar. Nâcî, aynı dergide Thomas Hood'un *The Bridge of Sighs* adlı şiirini *Cisru't-Tenehhdât* "İç Çekme Köprüsü" başlığıyla⁵⁸, Alfred de Vigny'nin bir şiirini⁵⁹ *et-Tizkâr* "Hatıra" başlığıyla yayımlar. Almanca da bilen Nâcî, sembolik tarzdaki bir Almanca şarkıyı da *Duâ'u'r-Râ'i* "Çobanın Duası" başlığıyla Arapçaya tercüme eder.⁶⁰ Ayrıca Batı edebiyatına dair burada adı zikredilmeyen pek çok eseri Arapçaya kazandırır. Yine aynı dergide kendi yazdığı *Îlâ Nešemâti'r-Rebî* "Bahar Esintilerine" ve *Sahratu'l-Multekâ* "Buluşma Çölü" adlı şiirlerini yayımlar.⁶¹

Mansûra'da edebi açıdan verimli yıllar geçiren ve Kahire'ye yerleştikten sonra da hız kesmeden edebi çalışmalarına devam eden Nâcî, çalışmalarını 1931'in başlarında *el-Vâdî* ve *el-Muktataf* adlı dergilerde yayımlar. Ancak çalışmalarının büyük bir kısmını, onun edebi hayatı için bir dönüm noktası sayılabilecek *Apollo* dergisinde kaleme alır. Bu dönüm noktası *Apollo Grubu*'nun başkanı Ahmed Zekî Ebû Şâdî'yle buluşmasıdır.⁶² *Apollo Grubu*'nun en önemli temsilcilerinden ve gruba düzenli bir şekilde katkıda bulunan şairlerden biri haline gelen İbrâhîm Nâcî, grubun kurulmasından itibaren Ebû Şâdî'nin en sadık destekçilerinden birisi olur ve çok geçmeden *Apollo Grubu*'nun başkan vekili yapılır. *Apollo* dergisinde çalışmalarının yayımlandığı yıllar, muhtemelen İbrâhîm Nâcî'nin en mutlu olduğu yıllardır.⁶³ Nâcî, Ebû Şâdî'yle birlikte *Apollo* dergisinin çıkarılmasında etkin bir şekilde rol alır. Dergide kendi şiirlerini, ayrıca bazı İngiliz edebiyatçıları hakkındaki inceleme ve araştırmalarını yayımlar.⁶⁴ Diğer yandan 1934 yılında *Hekîmu'l-Beyt* "Evin Doktoru" adlı bir tıp dergisi çıkarır.⁶⁵ Ebû Şâdî, bu tıp dergisi hakkında *Apollo* dergisinin Mart 1934 sayısında bir tanıtım yazısı kaleme alır.⁶⁶

2.3 Verâ'e'l-Ğamâm Adlı Divânı ve el-'Avde Adlı Ünlü Şiiri

Hayatı boyunca hem şiir hem de nesir olmak üzere birçok eser kaleme alan İbrâhîm Nâcî'nin şairlik yönü daha ağır basar. Onun divanlarından ilki ve en ses getireni, 1934 yılında yayımlanan *Verâ'e'l-Ğamâm* "Bulutların Ardında" adlı divanıdır.⁶⁷ Bu divan, *Apollo Grubu*'nun sık sık kullandığı ve Ebû Şâdî'ye ait olan Ta'âvun adlı yayınevinde basılır.⁶⁸ Divandaki şiirlerin pek çoğu, Nâcî'nin ilk kez *Apollo* dergisinde yayımladığı şiirlerinden oluşur. Nâcî'nin bu şiirleri kaleme alırken İngiliz romantiklerden etkilendiği belirtilir.⁶⁹ Divandaki en ünlü şiiri *el-'Avde* "Dönüş", Nâcî'nin *Apollo* dergisinde yayımladığı ilk şiirdir⁷⁰:

العودة

عاد الشاعر إلى منزل صباحه فوجده تغيرت معلمه وتكررت، فكتب القصيدة التالية

هذه الكعبة كَأَطَانِيهَا والمصلىين صباحاً ومساءً
 كم سجدنا وعبدنا الحسنَ فيها! كيف بالله رجعنا غرباء؟!

 دارُ أحلامي وحبي لقيتُنا في جمود مثلما تلقى الجديدُ
 أنكرتُنا وهي كانت إن رأتنا يضحك النورُ إلينا من بعيدُ

 رفرف القلبُ بجنبي كالذبيح وأنا أهتف: يا قلبُ أتتدُ
 فيجيب الدمعُ والماضي الجريح لِمَ عُدنا؟ لِمَ ليت أنالِم نعد!

 لِمَ عُدنا؟ أو لم نطو الغرام وفرغنا من حنين وألم
 ورضينا بسكون وسلام وانتهينا لفرغ كالعدم؟!

 أيها الوكرُ إذا طار الأليف لا يرى الآخرُ معنَى للمساء
 ويرى الأيامُ صُفراً كالخريف نائحات كرياح الصَّحراء

 أو مما صنع الدهرُ بنا! أو هذا الطللُ العابس أنت؟!
 الخيالُ المطرقُ الرأسُ أنا شدَّ ما بثنا على الضنك وبت!

 أين ناديمُ؟ وأين السمرُ؟ أين أهلوكَ بساطاً وندامى؟
 كلما أرسلتُ عيني تنظرُ وثبَّ الدمعُ إلى عيني وغامى

مَوْطِنُ الْحَسَنِ ثَوَى فِيهِ السَّأْمُ وَسَرَتْ أَنْفَانُ فِي جَوْهٍ
وَأَنَاخَ اللَّيْلِ فِيهِ وَجْثَمٌ وَجَرَتْ أَشْبَاهُهُ فِي بَهْوِ

DÖNÜŞ

Şair çocukluğunun geçtiği eve döndü. Ancak evi, çehresi değişmiş ve tanınmayacak bir halde buldu. Bunun üzerine aşağıdaki kasideyi yazdı.

Tavaf edip durduğumuz ve sabah akşam secde ettiğimiz bu Kâbe

Ondaki güzelliğe kaç kere secde edip tapmıştık. Şimdi nasıl da yabancıymışız gibi geri döndük

*Düşlerimin ve aşkımın yuvası, ilk kez görüşüyormuşçasına
karşımıza dikildi umarsızca*

*Tanımazdan geldi bizi, uzaktan gördüğünde nur gibi gülcükler
saçardı oysa*

*Çırpınıyor sol yanımdaki kalbim kurbanlık misali, sesleniyorum
ben de ona: "Sakin ol ey kalbim!"*

*Gözyaşı ve yaralı mazi de cevap veriyor: "Niye geldik? Hiç
dönmeseydik keşke!"*

*Niye döndük? Hani aşkı içimize gömüp, özlem ve acıyı geride
bırakıp da;*

*Sessizliğe ve huzura razı olduk da hiçlik gibi bir boşluğa mı
düştüğümüz?"*

*Ey yuva! Dost (alışık olduğumuz kişi) uçup giderse şayet, diğeri
bilemez akşamların anlamını*

*Günleri hazan mevsimi gibi boş, çöl rüzgârlarını da ölüm
habercileri gibi görür*

*Ah feleğin bize ettiklerine bak! Sen misin yoksa bu yüzü asık
kalıntı?*

*Başı öne eğik hayal de ben miyim? Ne kadar da çok ıstırap
çekerek geceledik!*

*Nerede meclisin? Gece sohbetleri nerede? Nerede etrafa yayılmış
tanıdıkların ve dostların?*

Ne zaman oraya baksam, buğulanır ve yaşla dolar gözlerim.

Güzelliğin evine bıkkınlık yerleşmiş, nefesi de havasına işlemiş

Çöküp yerleşmiş oraya karanlık, hayaletleri de salonda geziyor.

Nâcî, yukarıda görüldüğü üzere giriş mahiyetindeki bir anlatıyla şiirine başlar ve birçok şiirinde bu tekniğe başvurur. Bu durum, o dönemdeki birçok şairin şiirinde de göze çarpar.⁷¹ *eş-Şi'ru'l-Kısa* "hikâyesel şiir" adı verilen bu tür şiirlerin girişindeki bu anlatılar, şiirin ne için yazıldığı, kime yazıldığı ya da olayın arka planı hakkında bilgiler verse de; bu bilgiler, şairin iç dünyasındaki hayali olaylar ve kahramanlar da olabilir. Bu durum, okurları konuya hazırlamak ve şiirdeki mesajı ustaca iletmek bakımından başarılı tekniklerden biridir.⁷² Aynı teknik, Nâcî'nin şiirlerine ve şairliğine katkısını hissettiren⁷³ hatta onu en çok etkileyen Halil Mutrân'ın eserlerinde de göze çarpar.⁷⁴ Nâcî'nin Mutrân'la erken yaşta tanışması, onun şiirlerini ezberlemesi ve ona hayranlık duyması gibi durumlar göz önüne alındığında, bu tekniği Mutrân'dan öğrenmiş olması muhtemeldir.

Yukarıdaki şiirin içeriğini incelediğimizde Nâcî, evini Kâbe'ye benzeterek sembolize eder ve zamanın her şeyi değiştirmesine yas tutar. Ancak bunu, Ostle'nin de dediği gibi sevgilisinin hatırasına ağlayan klasik Arap şairleri gibi değil, daha çok Fransız romantiklerden Lamartine'in *Le Lac* "Göl" veya *Milly ou La terre natale* "Milly ya da Anavatan" adlı şiirlerindeki gibi romantik bir tarzda yapar.⁷⁵ Bir zamanlar sevgilinin, dostun ve bizzat kendisinin konakladığı yere, gözü yaşlı ve hüznü bir şekilde dönen Nâcî, "kalıntı" veya "yıkıntı" temasıyla okuyucuyu âdeta *Câhiliyye* dönemine götürür. Ancak *Câhiliyye* döneminden beri süregelen bu gelenek devreye girse de şairin geri dönüp bulunduğu şey, çölde göç eden sevgiliye ait kalıntılar değildir. Bu kalıntılar, şairin çocukluk ve gençlik yıllarındaki anılarının kalıntılarıdır. Görüldüğü gibi Nâcî, "kalıntılar" temasını tam olarak klasik şairlerin tarzında işlemese de ustaca bir beceriyle modern şiirde kullanarak eski nazım geleneğini yeniden canlandırmaya ve farklı bir şekilde yorumlamaya çalışır.⁷⁶ Nâcî bu şiirinde, dinsel imgelerin yanı sıra çöl, yolculuk, gece, kuş gibi romantiklerin kullandığı tabiat imajlarından yararlanır. Bunun yanı sıra "*Çöküp yerleşmiş oraya karanlık, hayaletleri de salonda geziyor.*" beyitinde doğaüstü unsurlardan da yararlanır.⁷⁷ Bu şiir sembolizmden izler taşısa da, karakteristik bir romantizm şiiridir.⁷⁸

2.4 Taha Huseyn'in Eleştirisinden Sonra Nâcî'nin Şiir Yazmayı Bırakması

Yukarıdaki eserin de içinde bulunduğu *Verâ'e'l-Ğamâm* "Bulutların Ardında" adlı divanın yayımlanmasının ardından Tâhâ Huseyn tarafından acımasızca eleştirilen Nâcî, şiir yazmaktan vazgeçer.⁷⁹ Nazmetmeyi bırakmasına neden olan ve Taha Huseyn'in eleştirilerine konu olan şiir, divandaki *Kalbu Râkisa* "Dansözün Kalbi" adlı şu dizelerle başlayan şiirdir:⁸⁰

أمسيث أشكو الضيق والأنيابا مستغرقاً في الفكر والسلام

ومشيت حيث تجرني قدي
ملهي أعد لي بهج الناسا
ويباع فيه اللهو أجناسا
وتراه بالأضواء مغمورا!
شبه الفراشة يعشق النورا!
فمضيت لا أدري إلى أين
فأريت فيما أبصرت عيني
يجلون فيه فرائد الحسن
بغرائب الألوان مزدهر
فقصدته عجلاً ولي بصر

Sıkıntı ve yorgunluğu şikâyet eder bir halde, düşünce ve bıkkınlığa dalmış bir halde akşamladım

İlerledim nereye gittiğimi bilmeksizin. Yürüdüm, sürüklediği yere doğru ayağımın

Gördüm gözümle, mutlu etmek için insanları, hazırlanmış pavyonlar;

Güzelliğin ışıklarını gösterdikleri ve çeşit çeşit eğlencenin satıldığı;

Parlayan tuhaf renklerle, loş ışıklarla görürsün.

Bakışı ışığa sevdalanmış bir kelebek gibi derhal yöneldim oraya

Jayyusi'nin belirttiğine göre dönemin edebiyat eleştirmenlerinden Taha Huseyn, bu divanı dilsel ve eğitsel yönden eleştirir.⁸¹ Bununla birlikte Taha Huseyn'in eleştirisinde bilimselliğin aksine kişisel bir tutum sergilediği görülür. Huseyn divanı eleştirirken, çoğunlukla *Kalbu Râkisa* adlı şiir üzerinden, Nâcî'nin kullandığı lafızların artık modasının geçtiğini, insanların bunları dinlemekten usandığını, kullandığı kelimelerde hiçbir yenilik olmadığını, kafiyeye uymak için tekellüfe düştüğünü ifade eder. Onun, “*Nereye gideceğini bilmeden çıkmış ve ayağının sürüklediği yere gitmiştir. Bu şekle bak! Ne şiire uygun ne de lügate... Çünkü ayak, sahibini sürüklemeyebilir. Sadece taşır. Ayağa dinçlik verilmemişse yorgun olarak ve ağır gelerek taşır. Ancak ayak sahibi, eğer yürümeye gücü yetmezse, yorulursa ayağını sürüyerek yürür. Şair burada bıkkınlığa uygun bir kafiye arzu etmiştir. Ve ayağına kendini çektirmiştir. Hâlbuki ayağını sürükleyerek gideceği yere demesi daha uygun olurdu.*”⁸² şeklindeki eleştirisine bakıldığında, sadece kendi kişisel görüşü ve edebi beğenisinin ön planda olduğu görülür. Taha Huseyn'in yaptığı bu eleştiri, Cahiliye dönemi şairlerinden en-Nâbiğa ez-Zubyânî'nin *Lebîd b. Rebî'a, el-A'sâ ve Hassan b. Sâbit*'i sadece birkaç beyit üzerinden değerlendirmesini ve hangi şairin daha üstün olduğu hakkında hüküm vermesini hatırlatır.⁸³ Ancak Cahiliye dönemindeki şiir eleştirisinin temelleri henüz tam olarak oturmadığı ve dönemin kendine özgü toplumsal kuralları olduğu için bu tür eleştiriler kısmen de olsa kabul edilebilir. Jayyusi de Taha Huseyn'i şu cümlelerle eleştirir: “*Taha Huseyn, bu şairlerin dili kullanış biçimini anlayamadığını kanıtlamış oldu. Onların eğilimlerini ve bazen de kelimelerin sembolik*

kullanımını reddetti. Aslında Mısır'daki ilk eleştirmen neslinin böyle bir ikilem içinde olması ilginçti. Yeni kavramları ve fikirleri teşvik ederken aynı zamanda bu kavramlara eğilim gösteren şairlerin ve yazarların ilerlemesini engellemeye çalıştılar.⁸⁴ Taha Huseyn'in Nâcî'yi kelimeler üzerinden eleştirmesi, hatta şiirde geçen "sıkıntı", "yorgunluk" ve "bıkmılık" kelimelerini gerçek olarak algılayarak bir doktorun hiçbir zaman bıkmaması gerektiğini belirtmesi⁸⁵, onun eleştiri yaparken bilimselliği göz ardı ettiğini göstermektedir.

Taha Huseyn'in *Verâ'e'l-Ğamâm*'a yaptığı eleştirinin ardından *Apollo* dergisinde adeta bu eleştiriye karşı çıkmak ve Nâcî'yi tekrar şiir yazmaya teşvik etmek için kendisi ve şiirleri hakkında birçok olumlu eleştiri yapılır.⁸⁶ Nâcî, muhtemelen bu olumlu geri dönüşler ve teşviklerden dolayı tekrar şiir yazmaya başlar. Bu olaydan sonra yayımladığı ilk şiirin 1934 Aralık ayında *Apollo* dergisinde kaleme aldığı *İleyhâ* "Ona" başlıklı şiir olduğu belirtilir.⁸⁷ Ancak *Apollo* dergisini incelediğimizde Taha Huseyn'in eleştirisinden sonra yayımladığı ilk şiirin *el-Leyl fî Fenîsiya* "Venedik'te Gece" adlı şiir olduğunu görmekteyiz.⁸⁸

Nâcî, bu divanı yayımladıktan sonra kardeşiyle birlikte Fransa'ya, ardından bir tıp toplantısına katılmak için Londra'ya gider. Londra'da bulunduğu esnada, Taha Huseyn'in yaptığı eleştiriye okuyunca büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Bunun akabinde öfkeli bir şekilde Londra caddelerinde dolaşırken kendisine bir araba çarpar ve Saint Georges Hastanesi'ne kaldırılır.⁸⁹ Bu kaza *Apollo* dergisinde de ele alınır ve bu konuda şu yazı yayımlanır: "*Apollo Grubu'nun başkanı, arkadaşımız Doktor İbrâhîm Nâcî'nin geçen ay (1934 Eylül) Londra'da ciddi bir trafik kazası geçirdiği ve tedavi için Sânt Cûrc (Saint Georges) Hastanesi'ne kaldırıldığı haberi bizi çok üzdü. Ancak şimdi onun iyileştiğini duyurmak bizi sevindiriyor. O, bu ayın sonlarında Mısır'a dönecek. Bu müjdeyi, Arap dünyasında onun edebiyatına ilgi duyan ve nezaketine hayran olan pek çok sevenine armağan ediyoruz...*"⁹⁰

2.5. Aşk/Kadın Şairi Nâcî

Nâcî'nin şiirleri incelendiğinde hayatı boyunca birçok kadınla gönül ilişkisi olduğu görülür ve bu nedenle bir aşk şairi olarak bilinir.⁹¹ Kadınlara karşı zaafı olan Nâcî'nin daha önce bahsedildiği gibi genellikle aktrislerden ve kabare sanatçılarından oluşan ve bazı şiirlerini onlara ithaf ettiği pek çok sevgilisi vardır.⁹² Yukarıda ele alınan ve eleştirilere maruz kalan *Kalbu Râkusa* "Dansözün Kalbi" adlı şiirini de yine sevgililerinden birisi olan dansçı Kerîme Ahmed'e ithaf eder. Ayrıca bazı şiirlerini de Hind, Sûnyâ, Emîne ve Zâzâ adındaki sevgililerine armağan eder. Hind adlı kadına '*Udnâ ve 'Udti*⁹³ "Döndük ve Döndün", *Men Lî*⁹⁴ "Benim Kimim Var", *Mâ Hiletî*⁹⁵ "Çarem Ne?", *Îlâ Hind*⁹⁶ "Hind'e" ve *Yâ Dâru Hind*⁹⁷ "Ey Hind'in Evi"; Sûnyâ adlı bir kadına '*İyd Sûnyâ*⁹⁸ "Sûnyâ'nın Bayramı", *Keyfe Ensâki*⁹⁹ "Seni nasıl Unuturum?" ve *Dunyâ*¹⁰⁰ "Dünya"; Emîne adlı bir kadına *Enti*¹⁰¹ "Sen" ve *Îlâ*

*Emîne*¹⁰² “Emine’ye” adlı şiirler yazar. Hayatının son yıllarında görüştüğü ve son aşkı olan Zâzâ’ya birkaç şiir ithaf eder. Zâzâ adlı şiirin girişi şu şekildedir:¹⁰³

زازا

فمئى تذكُر القفارَ الغمائم	أنا وحدي في البيدِ حيرانُ هائم
وحلَّقني عن المواردِ صائم	رحمةً يا سماء إن فمي جف
ومضة الخُلم في محاجر نائم	غاض نبع المني ولم يبق حتى
ك وجفني من الكرى غير طاعم	أيها الطاعم الكرى ملء جفني
ء لك الحسنُ في واطلم وخصم	أبكني واستبد بي واقض ما شا
ليه ظلالٌ من المنايا حوائم	غير هذا النوى فإن ليا
كأن النهارَ مغولٌ هادم	تضمحل الحياة فيه وتهد

ZÂZÂ

Ben çölde şaşkın, tek başıma... Bulutlar, susuz çölleri ne zaman hatırlayacak?

Acı, ey gökyüzü! Ağzım kurudu ve oruçlu boğazımdan bir damla su dahi geçmedi

Arzu pınarı kurudu. Mahmur gözlerdeki rüya ışıltularından bir şey kalmadı.

Ey gözleri dolu dolu uykuyu tadan kişi, benim gözlerim hiçbir zaman uykuyu tatmadı.

Beni ağlat, ne yaparsan yap ve istediğin gibi yak. Zulmet, düşmanlık et.

Bu uzaklık dışında, gecelerinde ölümlerin gölgesi süzülüyor

Orada hayat bitiyor, tükeniyor. Günler sanki yıkıcı bir balyoz gibi iniyor

Modern Arap edebiyatında romantik aşk şiirleri hem Mutrân hem de Divan ekolü şairlerinin şiirlerinde işlenen önemli temalardan biri olsa da, Nâcî'nin de üyesi olduğu *Apollo Grubu*'nun üyeleriyle içtenliğin ve ifade ustalığının doruklarına ulaşır. Nâcî'nin şiirlerinde de aşk konusu, en çok işlenen temalardandır. Bu bağlamda Nâcî, hem Mısır'daki hem de diğer Arap ülkelerindeki çağdaşlarıyla ilginç bir zıtlık oluşturur.¹⁰⁴ Öyle ki onun romantik

şairler arasında en özgün şair olduğu iddia edilir.¹⁰⁵ Jayyusi de Nâcî'yi şu cümlelerle:

“Nâcî'nin esas sermayesi çağdaşları arasında rakibi bulunmayan hassaslık, şefkat ve kişisel dokunuşa sahip olmasıydı. Bu nitelikleri, şiirlerinin ahengine büyük ölçüde yardımcı oldu. Yoğun lirizm şiirlerine akıcılık ve ahenk kattı. Dahası Nâcî'nin şiiri çoğunlukla kendi aşk deneyimleri etrafında dönerdi. Bu sayede duygularını dizginlemez ve büyük duygusal hakikate ulaşırdı.--- Nâcî'ye ün kazandıran, aşk duygusunun özgürce dile getirilmesi ve kadın özlemi idi. Şiirlerinde, zamanın aşka susamış gençlerinin bastırılmış duygularına yanıt veriyordu ve onun başarısı bu duyguları sanata dönüştürebilmesiydi.¹⁰⁶” tanımlar.

2.6. Atlâl “Kalıntılar” Adlı Şiiri ve Şiirlerinde Klasik Dönem İzleri

Nâcî'nin bir diğer önemli özelliği de kökleri klasik Arap mirasına dayanan temalar ve imgeler kullanmasıdır.¹⁰⁷ Modern zihniyeti doyurmak için büyük bir kabiliyet sergileyerek geleneksel motifleri kullanır.¹⁰⁸ Ayrıca klasik şiirden özellikle muallaka şiirlerinden oldukça etkilendiği göze çarpar. Çünkü bu şiirlerin nesib kısmında çok sık rastladığımız *kıfâ* “durunuz” kelimesi Nâcî'nin şiirlerinde de karşımızda çıkar.¹⁰⁹ Yine bu şiirlerin nesib kısmında sık rastladığımız *atlâl* “kalıntılar” kelimesi, İbrâhîm Nâcî'yle özdeşleşmiştir. Öyle ki ona *Şâ'iru'l-Atlâl* “Kalıntılar Şairi” adı verilir.¹¹⁰ Bunun sebebi ise *Leyâlî'l-Kâhire* adlı divanında geçen 134 beyitlik *el-Atlâl* “Kalıntılar” adlı ünlü şiiridir.¹¹¹ Nâcî'nin ölümünden yıllar sonra Riyâd es-Sunbâtî tarafından bazı kısımları değiştirilerek ve kısaltılarak bestelenen bu şiir Mısırlı ünlü şarkıcı Ummu Kulsûm tarafından seslendirilir ve tüm Arap ülkelerinde büyük yankı uyandırır.¹¹² 33 beyitten oluşan bu ünlü şarkının adı her ne kadar *el-Atlâl* olsa da 8 beyitlik kısmı *el-Vedâ'* “Veda” adlı şiirden alınır.¹¹³ Ayrıca şarkıdaki beyitlerin sıralaması şairin divanındakinden farklıdır ve beyitlerdeki bazı kelimeler değiştirilmiştir. Aşağıda ise şiirin aslı korunarak ancak beyitlerinin sıralaması şarkıda olduğu gibi aktarılmıştır¹¹⁴:

يا فؤادي، رحم الله الهوى	كان صرحاً من خيالٍ فهوى
اسقتني واشرب على أطلاله	وارو عني ظالماً الدمع روى
كيف ذاك الحب أمسى خبراً	وحديثاً من أحاديث الجو

لسبت أنسك وقد أغريتني	بفم عذب المنادة رقيق
-----------------------	----------------------

ويديّ تمتد نحو ي كَيديّ
من خلال الموج مُدّت لغريق
وبريقاً يظماً الساري له
أين في عينيك ذياك البريق

يا حبيباً زرت يوماً أيكه
طائر الشوق أغني ألمي
لك إبطاء الدلال المنعم
وتجني القادر المحـتكم
وحيني لك يكو ي أعظمي
والثواني جمرات في دمي

أعطني حريتي أطلق يديّ
إنني أعطيت ما استقيت شيء
آه من قيـدك أدمى معصميّ
لم أبقيه وما أبقى عليّ
ما احتفاظي بعهود لم تصنها
والأم الأسر والـدنيا لـديّ

أين من عيني حبيب ساحر
فيه نبل وجلال وحياء
واثق الخطوة يمشي ملكاً
ظالم الحسن شهى الكبرياء
عبق السحر كأنفاس الربى
ساهم الطرف كأحلام المساء

أين مني مجلس أنت به
فتنة تمت سناء وسنى
وأنا حبيب وقلب ودم
وفرش حائر منك دنيا
ومن الشوق رسول بيننا
ونديم قدم الكأس لنا...

هل رأى الحب سكارى مثلاً؟!
كم بنينا من خيال حولنا!
ومشينا في طريق مقمر
تثب الفرحة فيه قبلاً!

وضحكنا ضحك طفلين معاً وعدونا فسبقنا ظاناً!

وانتبهنا بعد ما زال الرحيق وأفتنا. لبيت أننا لا نفيق!
يقظة طاحت بأحلام الكرى وتولى الليل، والليل صديق
وإذا النور نذير طالع وإذا الفجر مُطل كالحريق
وإذا الدنيا كما نعرفها وإذا الأحباب كل في طريق

أيها الشاعر تغفرو تذكر العهد وتصحو
وإذا ما التمام جرح جَدَّ بالتذكُّر جرح
فتعلم كيف تنسى وتعلم كيف تمحو

يا حبيبي كل شيء بقضاء ما بأيدينا خلقنا تعساء
ربما تجمعنا أقدارنا ذات يوم بعد ما عز اللقاء
فإذا أنكسر خصل خله وتلاقينا لقاء الغرباء
ومضى كل إلى غايته لا تقل شيئاً! وقل لي: الحظ شاء

Ey kalbim, Allah aşka rahmet etsin! Aşk, hayalden bir köşk idi, çöküp gitti.

Bana şarap ver sen de onun kalıntlarına iç, gözyaşları aktıkça bana anlat;

Bu aşk nasıl oldu da aşk masallarından bir hikâye oldu.

*Asla unutmayacağım seni, dokunaklı, tatlı seslenişlerin çıktığı bir ağızla,
Adeta dalgaların arasından boğulan kimseye uzanan el misali bana doğru
uzattığın el ile*

Ve gece yolcusunun hasret kaldığı bir şimşekçesine beni baştan çıkardığını. Heyhat o şimşek nerede senin gözlerin nerede!

Ey sevgili! Bir gün elem şarkılarını söylediğin özlem kuşunun çalılığını ziyaret ettim.

*Sende öyle nazlar var ki güçlü kuvvetli kişileri çeker kendine
Sana olan özlemim sinemi yakıyor; saniyeler kanımdaki kor gibiyken...*

*Özgürlüğümü ver bana, bırak ellerimi! Ben her şeyi verdim,
hiçbir şeyi geriye bırakmadım.*

*Ah! Zincirlerin yüzünden bileklerim kanadı. Niye bırakayım ki!
Onlar da bana hiçbir şey bırakmadı.*

*Senin tutmadığın sözleri ben niye tutayım. Dünya benimken bu
esaret nereye kadar?*

*Ben nerede o büyüleyici sevgiliye bakmak nerede? Asalet, ihtişam ve hayâ
onda;*

*Emin adımlarla güzelliğe zulmeden, büyüklük hevesinde bir kral gibi
yürüyor,*

*Tepelerin esintisi gibi bir seher kokusu, akşam rüyaları gibi yaralayıcı
bakışlar...*

*Ben nerede senin bulunduğun meclis nerede? Uykumun en derin
yerinde gördüğüm bir sihirsin.*

Aşk, kalp ve kanım ben ve sana yaklaşan şaşkın bir kelebeğim

Özlem aramızda bir elçi ve kadehi bize sunan içki arkadaşı...

Aşk bizim gibi bir sarhoş gördü mü? Nice kez hayal kurduk etrafımızda!

Sevincin önümüze atlayıp kabul ettiğimiz mehtaplı bir yolda yürüdük.

İki çocuk gibi beraber güldük, koştuk ve gölgemizi geride bıraktık

*Şaraptan sonra kendimize geldik ve ayıldık. Keşke ayılmasaydık!
Uyanıklık, uykudaki rüyaları yok etti ve artık dost gece sırtını dönüp gitti.
Işık yükselen bir uyarıcıdır ve şafak, pencereden bakan bir ateş gibidir.
Dünya bildiğimiz gibi ve her sevgili kendi yolunda.*

*Ey şair! Uyukluyorsun ve o zamanı hatırlayıp uyanıyorsun
Bir yara kapandıkça anılar yeni bir yara açıyor
Bu yüzden nasıl unutacağını ve nasıl sileceğini öğren!*

*Ey sevgilim, her şey kaderdir elimizde değil biz zayıf kullar olarak
yaratıldık.
Belki kaderlerimiz bizi bir araya getirir, görüşmenin zor olduğu o
günde...*

*Dostun dostu tanımadığı o günde biz iki yabancı gibi rastlaşırız.
Herkes kendi yoluna gider. Biz böyle istedik deme! Ve bana kader böyle
istedi de!*

346

Nâcî bu şiirine başlamadan önce, birçok şiirinde olduğu gibi girişte kısa bir öykü vererek okuyucunun karşısına çıkar:¹¹⁵ “*Bu ağır aksak bir aşk hikâyesidir: Karşılaştılar ve aşık oldular. Ardından bu hikâye, bir beden kalıntıları haline gelmesi ve bedenin de ruhun yıkıntılarına dönüşmesiyle sona erdi. Bu destan, olayları vuku bulduğu gibi sunmaktadır.*” Bu giriş aslında gerçeği yansıtan bir aşk öyküsünün özeti mahiyetindedir. Çocukluk aşkına yazdığı rivayet edilen bu şiirin acıklı ve ilginç bir anısı vardır:

“Tıp eğitimi için (şehirden) ayrılan Nâcî, geri döndüğünde sevgilisinin evlendiğini öğrenir. Bir gece kapının şiddetli bir şekilde vurulduğunu duyar ve kim olduğuna bakmak için yatağından kalkar. Kapının önünde, doğum yapacak karısına kendisinden yardım etmesini isteyen bir adam vardır. Nâcî çantasını alır ve adamla birlikte eve gider. Kadına yaklaşır ve onun eski sevgilisi olduğunu görür. Nâcî, kadına yardım eder ve doğum gerçekleşir. Ardından kadının ve çocuğun sağlığından emin olunca evden ayrılır. Bu ilginç olayın ardından el-Atlâl adlı şiirini kaleme alır.¹¹⁶”

Mısır’daki Romantizm akımının güçlü şairlerinden birisi olan Nâcî’nin aşk şiirlerinde kadına karşı tavrının nedeninin, yukarıda da belirtildiği gibi çocukluk

ya da gençlik döneminde yaşadığı umutsuz aşk olduğu ileri sürülür.¹¹⁷ Ancak bir şairin aşk hakkında bu kadar şiir yazması ya da kendini sürekli umutsuz bir aşk durumuna yerleştirmesi yüzyıllardır Arap şiirinde var olan bir gelenektir.¹¹⁸ Bunun kaynağının da Araplarda ‘*Uzrî* gazel¹¹⁹’ denen, platonik aşkı anlatan ve bunu kaza- kader, cennet-cehennem gibi duygularla ören şiir türü olduğu düşünülür. Nâcî’nin çalışmalarında, pek çok romantikte olduğu gibi; sürgün, yalıtılmışlık, ölüm korkusu, insanın evrendeki yeri, başarısızlık, şaşkınlık ve kader gibi unsurların aşk temasının içine yerleştirildiği görülür. Nâcî genelde aşkı idealize eder ve bunu da beşeri ve kutsal olanı harmanlayarak yapar.¹²⁰ Yine klasik şiirlerde öne çıkan unsurlardan olan “çöl motifi” Nâcî’nin şiirlerinde çok sık işlenir ve onun için önemli bir ilham kaynağı olur.¹²¹ Diğer yandan çöl motifiyle bağlantılı olan “kervan”, “çölde yolculuk” ve “serap” imgeleri de oldukça sık işlenir. Öyle ki “serap” sözcüğü onun şiirsel dilinde çok baskın ve özel bir yere sahiptir.¹²² Divanında *es-Serâb fi’s-Sahrâ*¹²³ “Çölde Serap”, *es-Serâb ‘alâ’l-Bahr*¹²⁴ “Denizde Serap”, *es-Serâb fi’s-Sicn*¹²⁵ “Hapiste Serap” adlı birbirleriyle bağlantılı olan üç şiir, ayrıca *Kezibu’s-Serâb*¹²⁶ “Serabın Hilesi” adlı bir şiir bulunur.

2.7. Diğer Divanları ve Divanlarındaki Üslup Değişimi

Nâcî’nin ikinci divanı *Leyâlî’l-Kâhire* (Kâhire Geceleri)’dir.¹²⁷ Bu divanın basım tarihi hakkında görüş ayrılıkları vardır. Salma Khadra, divanın 1943 yılında yayımlandığını¹²⁸, R. C. Ostle ise divanın 1944 yılında İkinci Dünya Savaşı sırasında kaleme alındığını ve 1951 yılında basıldığını belirtir.¹²⁹ Öte yandan Şevkî Dayf divanın 1944 yılında yayımlandığını¹³⁰, J. Brugman ise divanın 1951 yılında yayımlandığını¹³¹ ifade eder. Muhtemelen bu divan farklı tarihlerde birkaç kez basılmış olabilir ve 1934 yılından başlamak üzere divanın basıldığı yıla kadar olan şiirlerini içerir. Bazı araştırmacılara göre bu divandaki şiirlerin Alfred de Musset etkisinde söylendiği iddia edilir¹³² ve hatta kitabın müstear adının *Leyâlî di Mûsye* “Musse’nin Geceleri” olduğu belirtilir.¹³³

Nâcî’nin üçüncü divanı ise ölümünden sonra derlenir ve *et-Tâiru’l-Cerîh* “Yaralı Kuş” başlığıyla 1953 yılında basılır.¹³⁴ Divan, başlığını bu koleksiyondaki *et-Tâiru’l-Cerîh* adlı şiirden alır. Önceki divanında bohem hayatı yaşayan kişi, artık tüm ümidini kaybeder ve karamsar bir kişiye dönüşür.¹³⁵ Aslında bu divan her ne kadar 1953 yılında basılsa da Nâcî’nin çocukluk ve gençlik döneminde yazdığı şiirlerden oluşmaktadır. Yani şiirlerinde göze çarpan karamsarlık ve ümitsizlik durumu geçmişten beri var olan bir durumdur.¹³⁶

Nâcî’nin tüm şiir divanları, Mısır Kültür Bakanlığı’na ait bir komite tarafından 1961 yılında tek bir kitap halinde basılır. Komitede Sâlih Cevdet, Ahmed ‘Abdulgaksud Heykel ve Nâcî’nin kardeşi Muhammed Nâcî vardır. Ancak bu baskıda pek çok kusur bulunduğu belirtilir. Örneğin çok sayıda şiir

baskıya dâhil edilmez ve genç bir şair olan Kemâl Neş'at'a ait bir düzineden fazla şiir de ne yazık ki bu eserde yer alır.¹³⁷

Nâcî yirmi, otuz ve kırklı yıllar boyunca şiir meclislerine katılır. Bu süreç özetlendiğinde, şiirlerinde bir üslup değişimi göze çarpar.¹³⁸ Bu değişim divanlarında da oldukça belirgindir. Örneğin *Verâ' el-Ġamâm* adlı divanında idealizmi benimsediği ve kendisi için bir takım değişmez kuralları olduğu görülür. *Leyâlî'l-Kâhire* adlı divanında ise gençlik duygusunu takıntı haline getirdiği; eskiye nazaran tutuculuğunu kaybettiği ve idealizmin, yerini bohem bir hayat tarzına bıraktığı göze çarptığı; öyle ki ideal aşk *Dora*'yı takip etmek yerine aktrisleri ve dansçıları takip etmeye koyulduğu ve şiirlerindeki arka plan ise kırsal manzaradan Kahire gece yaşamına doğru bir değişim gösterdiği belirtilir.¹³⁹ Ancak bu değerlendirme pek de doğru sayılmaz. Çünkü divanı incelediğimizde okuyucunun ruhuna dokunan pek çok şiir göze çarpar. Yine yukarıda verilen *el-Atlâl* adlı ünlü şiiri de bu divandadır. Ayrıca *eş-Şi'ru'l-Mahmûs* "Fısıltı Şiiri"¹⁴⁰ olarak adlandırılan türden şiirler de nazmeder ve aşkını saf bir şekilde şu dizelere aktarır¹⁴¹:

من ن إلى ع

يا شطر نفسي وغرامي الوحيد

ما شئت يا ليلي لا ما أريد

يا من رأيت حزني العميق البعيد

داويت جرحي يجرح جديد

هتكت عن روعي خفي النقاب

فلم يزل يا ليل هذا الحجاب

حتى مشيت كفاك فوق العذاب

يا ليل إنني لشقي سعيد

عمري سراب في بقايا سراب

وكل أيامي المواضي اغتراب

فالיום يا ليلي طاب المآب

N'den 'A'ya*Ey ruhumun yarısı, tek aşkım**Sen ne istersen ey Leylâ'm, ben ne istersem değil**Ey derin hüznümü gören**Yaramı, yeni bir yarayla iyileştiren**Ruhumun gizli perdesini yırttın.**Bu perde ey Leyla,**Ellerin acıma değene kadar orada kaldı.**Ey Leyla, mutlu ve sefilim**Ömrüm, serap içinde serap**Bütün geçmiş günlerim ise gurbet**Ama bugün ey Leylâ'm,**Güzel, uzun ve hoş gölgede, dönüş bir lütuf.*

İngiliz, Fransız ve Alman edebiyatına aşına olan Nâcî'nin divanlarında açıkça görülen baskın etki 19. Yüzyıl Fransız romantik şiiirleridir.¹⁴² Bu etki, derlenen eserlerinin sayfalarında açıkça görülebilir. Hem Lamartine hem de Musset'den tercümeleler yapar, ayrıca *Les Fleurs du Mal* "Kötülük Çiçekleri" adlı eserden seçilen şiiirlerin tercümeleleri ile Charles Baudelaire üzerine de bir kitap yayımlar.¹⁴³ Mensur eserlerinden daha çok manzum eserleleriyle yani şiiir kimliğıyle ün kazanan Nâcî, *Leyâlî'l-Kâhire* adlı divanının girişinde, şiiirin kendisi için ne anlam ifade ettiğini şu cümlelelerle açıklar: "*Şiiir, benim için hayata açılan, ebediyete hatta ebediyetin ötesine uzanan bir penceredir. Soluduğum havadır o. Acılar bana zor geldiğinde, ruhumun yaralarına sürdüğüm merhemdir. İşte bu benim şiiirimdir.*"¹⁴⁴

2.8. Munâsebât Şiiirleri

Nâcî'nin şiiirlerinde toplumsal ve politik konular çok sık karşımıza çıkmamaktadır.¹⁴⁵ Nâcî bu yönüyle *Apollo Grubu*'nun politikadan uzak duran ve sosyal konulara ilgi duymayan karakteristik bir temsilcisidir.¹⁴⁶ Ancak bakanlıklarda çalışan hatta bakanlık görevinde bulunan politikacı İbrâhîm Dusûkî Abâza Paşa'ya pek çok methiye söyler ve bu şiiirleri *İbrâhîmiyyât* başliğı altında toplayarak *Leyâlî'l-Kâhire* adlı divanında yayımlar.¹⁴⁷ Ona çok sayıda şiiir yazmasının sebebi ise edebiyata oldukça meraklı olan İbrâhîm Dusûkî'nin Nâcî'yle yakın dost olması ile ilişkilidir. İbrâhîm Dusûkî'nin haricinde birçok

devlet adamına ve şairlere tebrik, mersiye, methiye amacıyla söylediği munâsebât şiirleri¹⁴⁸ de azımsanmayacak kadar fazladır. Bu şiirlerin bir kısmını toplantılarda, törenlerde ve özel günlerde söyler, bir kısmını da *Apollo* dergisinde kaleme alır.¹⁴⁹ Gariptir ki *Apollo Grubu*, çeşitli münasebetlerle söylenen şiire karşı olduğunu ve şiir yazarken yaratıcı olmak gerektiği fikrini savunmasına rağmen¹⁵⁰ bu fikre üyeler tarafından pek uyulmadığı ve bazı şairlerin özel günlerde söylediği şiirlerin *Apollo* dergisinde yayımlandığı görülür. Nâcî'nin katıldığı kutlamalarda ve toplantılarda söylediği munâsebât şiirlerinde bazen aşırıya kaçan duyguları olsa da bu durum onun övdüğü kişiye olan sevgisinin şiddetini veya mersiyelerinde yitirilen dosta karşı duyulan üzüntünün şiddetini ifade eder. Nâcî bu klasik temaları şiirlerinde işleyerek klasik döneme nispeten bağlı kalsa da kuş, bahçe, kuru vb. romantiklerin şiirlerinde sık sık karşılaşılan imge ve sözcükler açıkça görülür.

2.9. Doğaçlama Yeteneği ve Son Günleri

Üretken bir kişiliğe sahip olan Nâcî hayatı boyunca pek çok eser ve şiir kaleme almış, hayatının son günlerinde bile şiir yazmaktan vazgeçmemiştir. Ölümünden on gün önce söylediği *Âzifetu'l-Biyânû* "Piyaniist" adlı şiirini, buna örnek olarak gösterebiliriz. Şair bu beyitleri, 15 Mart 1953 akşamı, arkadaşı el-Ustâz 'Adlî Ferec el-Muhâmî'nin karısının çaldığı piyanoyu dinlerken irticalen söylemiştir¹⁵¹:

عازفة البيانو

ليس البيانو الذي راحت تحركه يدك، أطوع من قلبي وأفكاري
لمستته فتمشيتي السحر بي، فكما تهتز أوتاره تهتز أوتاري

PIYANİST

Ellerinin rahatça hareket ettiği piyano, kalbimden ve düşüncelerimden daha itaatkâr değil.

Ona dokundun ve seher bana geldi. Tellerini sarsıyorsun, tellerimi sarsıyorsun.

Doğaçlama şiir yazma yeteneğine de sahip olan Nâcî, şairliğinin sınıandığı her yerde şiirsel ustalığını ortaya koyar ve onun sanatını sorgulayanlara gereken cevabı şiirleriyle verir.¹⁵²

Sonuç

Edebi kişiliği ve şiirleri ile dikkat çeken Mısırlı romantik şair İbrâhîm Nâcî, bazı klasik dönem konularını modern Arap şiirinde başarılı bir şekilde işleyen önemli bir şairdir. Gerek bu klasik temaları şiirlerinde işlemesi, gerekse

mersiye, methiye ve hicviye şiirleri nazmetmesiyle klasik döneme nispeten bağlı kalmış olsa da eserleri incelendiğinde modernle klasiği harmanlayan bir şair olarak tanımlanabilir.

Edebi hayatı boyunca bazı akımlardan ve kendinden önceki şairlerden etkilendiği görülse de bu etkiler onda sınırlı kalmış, yine kendi ilham ve isteği doğrultusunda şiirlerini şekillendirmiştir. Doğaçlama şiir yazma yeteneğine de sahip olan Nâcî, şairliğinin sınındığı her yerde şiirsel ustalığını ortaya koymuş ve onun sanatını sorgulayanlara gereken cevabı şiirleriyle vermiştir.

Romantizm akımından etkilenen Nâcî, iç dünyasını ve dış dünyada yaşadığı olayları ustaca tasvir etmiş ve kendine özgü bir üslup geliştirmiştir. Onun divanında önemli bir konu olan aşk teması, doğa teması ile iç içe geçmiştir. Şiirlerinde tabiata çok önem vermiş ve şiirlerini ithaf ettiği kişilerin özelliklerini tabiat imgelerinden yararlanarak tasvir etmiştir. Ayrıca şiirlerinde, hastalık, yorgunluk, bıkkınlık, yara, şifa vb. kelimeleri kullanmış ve şiirle tıbbi sürekli mukayese etmiştir. Şair aslında tıpla maddi açıdan, şiirle de manevi açıdan doyuma ulaşmıştır.

Şiirlerinde her ne kadar serbest nazımdan yana bir tutum sergilese de klasik şiirden tamamen kopmadığı ve şiirlerini kafiyeli olarak yazdığı görülmektedir. Doğaçlama şiirlerinde bile kafiyeden vazgeçmez. Ancak bunların tümü kaside formunda değildir. Onun rubâîleri ve kafiye çeşitlemesine dayanan şiirleri de vardır. Bu da içinde bulunduğu dönemin özelliklerinden birisidir. Nâcî, Mısır'da şiir dilini modernleştiren ve şiiri inanılmaz bir dil basitliğine ve yeniliğine kavuşturan usta bir şairdir.

İngilizce, Fransızca ve Almancaya hâkim oluşu, onun ilgi duyduğu romantik şairleri inceleyip çözümlemesini de sağlamış böylece şairliğinde ve şiirlerinde Batılı romantiklerin etkisi kendisini hissettirmiştir. Ayrıca yaptığı çevirilerle ve çözümlemelerle Batılı şair ve edipleri Arap dünyasına tanıtmıştır.

Gerek edebi yönü gerekse şiirlerinde kullandığı dil ve üslup açısından Modern Arap şiirinin modernleşme sürecine romantik şiirleriyle katkı sağlayan Nâcî, şiirlerini içten duygularla aktararak okur üzerinde derin bir etki bıraktığı için hem yaşadığı dönemde hem de ölümünden sonra edebi çevrelerin ilgisini üzerinde toplayan bir şair olarak halen güncelliğini korumaktadır.

Kaynakça

- Adalar, D. (2008), "Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.47, S.2, Ankara.
- Ayyıldız, E. (2016), *Abbâsî Dönemine Kadar 'Uzrî Gazel, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Badawi, M. M. (1975), *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, New York: Cambridge University Press.
- Brugman, J. (1984), *An Introduction To The History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden.
- Ceylan Z. (2019), *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân Temmûzî Şiir Hareketi*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çinkılıç R. (2018). عباس محمود العقاد (١٨٨٩-١٩٦٤) حياته ومآلاته. Nüsha, C. 18, S. 46.
- Dayf, Ş. (1992), *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âsir fî Mısır*, Kahire: Dâru'l-Me'ârif.
- Demirayak K. ve Savran, A. (1993), *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Ebü Şâdi A. Z. (Mart, 1934), "Hekîmu'l-Beyt", *Apüllû, el-Mecelletu'l-Fenniyye li-Hidmeti's-Şi'ri'l-Hayy*, Kahire: Matba'atu't-Te'âvun, C.II, S. 7
- Er, R. (2004), *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- (1997), *Modern Mısır Romanı (1914-1944)*, Ankara: Star Ajans.
- Goldschmidh, A. (2000), *Biyographical Dictionary of Modern Egypt*, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- el-Kasayyubî, Ğ. A. (1999) *Mea Nâcî ve Meahâ*, Amman: el-Câmi'atu'l-Urdûniyye.
- Jayyusi, S. K. (1977), *Trends and Movements in Modern Arabic Poetry*, Leiden.
- Kehhâle, 'U. R. (1993), *Mu'cemu'l-Mu'ellifîn- Terâcimu Musannifî'l-Kutubu'l-'Arabiyye*, Şam: Mu'essesetu'r-Risâle.
- Keylânî K. (Eylül, 1932), "Men Ya'nînî", *Apüllû, el-Mecelletu'l-Fenniyye li-Hidmeti's-Şi'ri'l-Hayy*, Kahire: Matba'atu't-Te'âvun, C.I, S.1.
- Khouri, M. A. ve Algar, H. (1974), *An Anthology of Modern Arabic Poetry*, California: Universty of California Press.

- Kutub S. (Mart, 1933), “fî’s-Sahrâ”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.I, S.7.
- Landau, J. M. (1994), *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, (B. Aytaç, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Muhammed A. (Haziran, 1934), “Nâcî eş-Şâ’ir”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.II, S.10
- Mutrân, H. (1949), *Divânu Halîl Mutrân*, Kahire: Matba’atu Dâri’l-Hilâl.
- (Ekim, 1932), “Hikâyetu Verde”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.I, S.2
- Nâcî, İ. (2012), *Şi’r İbrâhîm Nâcî el-A’mâl el-Kâmile*, Mısır: Hindâvî.
- (1996), *Leyâlî’l-Kâhire*, Beyrut: Dâru’ş-Şurûk
- (Ekim,1932), el-‘Avde, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.I, S.2.
- (Aralık,1932), “Hîbetu’s-Semâ”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.I, S. 4.
- (Aralık, 1932), “Mersiyetu ed-Duktûr Nâcî”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.I, S. 4.
- (Şubat, 1933), “es-Sîr Vûlter Sıkût”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.I, S.6.
- (Nisan,1933), “İlâ er-Rîhi’l-Ğarbiyye”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.I, S.8.
- (Aralık, 1934), “el-Leyl fî Fînisiyâ”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.III, S.4.
- Nazmî H. (Kasım, 1934), “Verâ’ el-Ğamâm, Nakd ve Tahlîl”, *Apûllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba’atu’t-Te’âvun, C.III, S.3
- Ostle R. C. (1998), “Nâjî, İbrâhîm”, *Encyclopedia of Modern Arabic Literature*, (Ed. Meisami, J. S. ve Starkey, P.), London: Routhledge, London C.1.
- (1992), “The Romantic Poets”, *Modern Arabic Literature*, (Ed. Badawi M. M.) Newyork: Cambridge University Press

- Muhammed A. (Haziran, 1934), “Nâcî eş-Şâ‘ir”, *Apûllû, el-Mecelletu'l-Fenniyye li-Hidmeti'ş-Şi'ri'l-Hayy*, Kahire: Matba‘atu't-Te‘âvun, C.II, S.10.
- Starkey, P. (2006), *Modern Arabic Literature*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Taha Huseyn (1989), *Hadîsu'l-'Erbi'â' III*, byy.: Dâru'l-Me‘ârif.
- Talebe Muhammed A. (Şubat, 1933), “Dayf Sakîl”, *Apûllû, el-Mecelletu'l-Fenniyye li-Hidmeti'ş-Şi'ri'l-Hayy*, Kahire: Matba‘atu't-Te‘âvun, C.I, S.6.
- Tur, S. (2014), “Çağdaş Arap Şiiri’nde Modernizmin Doğuşu ve Gelişimi (1798-1950)”, *Şarkiyat Mecmuası*, C., S. 25
- (2005), *Nizâr Kabbânî, Hayatı ve Şiirleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uveyde, K. M. (1993), *İbrâhîm Nâcî Şâ‘iru'l-Atlâl*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye.
- Vehbe, M. ve el-Muhendis, K. (1973), *Mu‘cemu'l-Mustalahâti'l-'Arabiyye fi'l-Luğa ve'l-Edeb*, Beyrut: Mektebetu Lubnân.
- Yalar, M. (2008), “Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.17, S.1.
- Yazıcı, H. (2002), *Göç Edebiyatı*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Zirikli, H. (2002), *el-A‘lâm*, Beyrut: Dâru'l-‘İlm li'l-Melâyîn.
- Yazarsız(Eylül, 1932), “Dustûr Cem‘iyyetu Apûllû”, *Apûllû, el-Mecelletu'l-Fenniyye li-Hidmeti'ş-Şi'ri'l-Hayy*, Kahire: Matba‘atu't-Te‘âvun, C.1, S.1.
- Yazarsız (Ekim,1934), “ed-Duktûr Nâcî”, *Apûllû, el-Mecelletu'l-Fenniyye li-Hidmeti'ş-Şi'ri'l-Hayy*, Kahire: Matba‘atu't-Te‘âvun, C.III, S.2.

Faydalanılan İnternet Kaynakları

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pfBX3PB1hGcJ:faculty.mu.edu.sa/download.php%3Ffid%3D56616+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 18.04.2021).

<https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2014/12/28/%D8%A5%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D9%87%D9%8A%D9%85-%D9%86%D8%A7%D8%AC%D9%8A> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 20.04.2021).

<http://www.almasryalyoum.com/news/details/416212> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 08.05.2021).

<https://www.almoajam.org/lists/inner/185> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 15.04.2021).

<http://www.alyaum.com/article/1164322> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 20.04.2021).

<https://www.diwanalarab.com/%D8%A5%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D9%87%D9%8A%D9%85-%D9%86%D8%A7%D8%AC%D9%8A> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 15.04.2021).

<http://www.diwanalarab.com/spip.php?article3846> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 18.04.2021).

<https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B7%D9%84%D8%A7%D9%84> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 09.05.2021).

- ¹ Er, R. (1997), *Modern Mısır Romanı (1914-1944)*, Ankara: Star Ajans, s.1; Starkey, P. (2006), *Modern Arabic Literature*, Edinburgh: Edinburgh University Press, s.26.
- ² Er, R. (2004), *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.11.
- ³ Tur, S. (2005), *Nizâr Kabbânî, Hayatı ve Şiirleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 5.
- ⁴ Er, R. (2004), *a.g.e.*, s.20.
- ⁵ Adalar, D. (2008), “Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.47, S.2, Ankara, s.62.
- ⁶ Yalar, M. (2008), “Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.17, S.1, s.48.
- ⁷ Landau, J. M. (1994), *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, (B. Aytaç, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları, s.46.
- ⁸ Khouri, M. A. ve Algar, H. (1974), *An Anthology of Modern Arabic Poetry*, California: University of California Press, s.7.
- ⁹ Yalar, *a.g.m.*, s.64.
- ¹⁰ Er, R. (2004), *a.g.e.*, s.15.
- ¹¹ Tur, *a.g.e.*, s.8.; Çinkılıç R. (2018). عباس محمود العقاد (١٩٦٤-١٨٨٩) حياته ومآلاته. Nüsha, C. 18, S. 46, s.19,20.
- ¹² Kouri vd., *a.g.e.*, s. 8.
- ¹³ Er, *a.g.e.*, s. 15-16.; Tur, S. (2014), “Çağdaş Arap Şiiri’nde Modernizmin Doğuşu ve Gelişimi (1798-1950)”, *Şarkiyat Mecmuası*, C., S. 25, s. 216,217.
- ¹⁴ Tur, S. (2005), *Nizâr Kabbânî, Hayatı ve Şiirleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.8.
- ¹⁵ Er, *a.g.e.*, s.16.; Ceylan Z. (2019), *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân Temmûzî Şiir Hareketi*, Konya: Çizgi Kitabevi, s.24
- ¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Yazıcı, H. (2002), *Göç Edebiyatı*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ¹⁷ Tur, *a.g.e.*, s.9.
- ¹⁸ Tur, *a.g.e.*, s.10.

- ¹⁹ Tur, *a.g.e.*, s.10; Er, *a.g.e.*, s.19.
- ²⁰ Ceylan, *a.g.e.*, s. 26.
- ²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Adalar, D., *a.g.m.*, s.62-80.
- ²² Er, *a.g.e.*, s.20,21; Tur, *a.g.e.*, s.13.
- ²³ Badawi, M. M. (1975), *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, New York: Cambridge University Press, s.128.
- ²⁴ Badawi, *a.g.e.*, s.116; Adalar, D., *a.g.m.*, s.62.
- ²⁵ Brugman, J. (1984), *An Introduction To The History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden, s.151; Yazarsız (Eylül, 1932), “Dustûr Cem‘iyyetu Apüllû”, *Apüllû, el-Mecelletu’l-Fenniyye li-Hidmeti’ş-Şi’ri’l-Hayy*, Kahire: Matba‘atu’t-Te‘âvun, C.1, S.1., s.46.
- ²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Yazarsız (Eylül,1932), *Dustûr Cem‘iyyetu Apüllû*, Apüllû, C.1, S. 1, s.46-48.
- ²⁷ Badawi, *a.g.e.*, s.128.
- ²⁸ Starkey, *a.g.e.*, s.67.
- ²⁹ Dayf, Ş. (1992), *el-Edebu’l-‘Arabiyyu’l-Mu‘âsir fî Mısr*, Kahire: Dâru’l-Me‘ârif, s.71.
- ³⁰ Badawi, *a.g.e.*, s.128.
- ³¹ Ceylan, *a.g.e.*, s. 31, 32.
- ³² Brugman, *a.g.e.*, s.154; Adalar, *a.g.m.*, s.67.
- ³³ Adalar, *a.g.m.*, s. 67.
- ³⁴ Badawi, *a.g.e.*, s.119.
- ³⁵ Brugman, J., *a.g.e.*, Leiden,1984 s.167-168; Zîrîklî, H. (2002), *el-A‘lâm*, Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâîyn, C. I, s.76; Dayf, *a.g.e.*, s.154 ; Kehhâle, ‘U. R. (1993), *Mu‘cemu’l-Mu‘ellifîn- Terâcimu Musannifi’l-Kutubu’l-‘Arabiyye*, Şam: Mu‘essesetu’r-Risâle, C. I, s.77.
- ³⁶ Dayf, *a.g.e.*, s. 154.
- ³⁷ Şimdiki adı Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesi’dir.
- ³⁸ Goldschmidth, A. (2000), *Biyographical Dictionary of Modern Egypt*, Colorado: Lynne Rienner Publishers, s.149.
- ³⁹ Brugman, *a.g.e.*, s. 168.
- ⁴⁰ Dayf, *a.g.e.*, s. 154.
- ⁴¹ Dayf, *aynı eser*, s. 154; Badawi, *a.g.e.*, s. 129.
- ⁴² <https://www.almoajam.org/lists/inner/185> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi:15.04.2021); <https://www.diwanalArab.com/%D8%A5%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D9%87%D9%8A%D9%85-%D9%86%D8%A7%D8%AC%D9%8A> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 15.04.2021).
- ⁴³ Brugman, *a.g.e.*, s. 168 ; <https://www.almoajam.org/lists/inner/185> et:20.04.2021 17:18.
- ⁴⁴ Brugman, *a.g.e.*, s.169.
- ⁴⁵ Adalar, *a.g.m.*, s.71; Brugman, *a.g.e.*, s, 170.
- ⁴⁶ Brugman, *a.g.e.*, s.170.
- ⁴⁷ Brugman, *aynı eser*, s. 170.
- ⁴⁸ Dayf, *a.g.e.*, s.154; Brugman, *a.g.e.*, s.168; Adalar, *a.g.m.*, s.72.
- ⁴⁹ Dayf, *a.g.e.*, s. 154.

- ⁵⁰ Badawi, M. M., *a.g.e.*, s. 130; <http://www.diwanalarab.com/spip.php?article3846> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 18.04.2021) ; <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pfBX3PB1hGcJ:faculty.mu.edu.sa/download.php%3Ffid%3D56616+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 18.04.2021).
- ⁵¹ Romandaki kahraman David Copperfield'in çok sevdiği ve sonunda evlendiği kadındır.
- ⁵² Brugman, *a.g.e.*, s.168; Adalar, *a.g.m.*, s.72.
- ⁵³ Nâcî, İ. (2012), *Şi'r İbrâhîm Nâcî el-A'mâl el-Kâmile*, Mısır: Hindâvî, s.4^v°.
- ⁵⁴ Badawi, *a.g.e.*, s. 130.
- ⁵⁵ Brugman, *a.g.e.*, s.168.
- ⁵⁶ Badawi, *a.g.e.*, s. 130.
- ⁵⁷ Bu şiiri Arapçaya 13 yaşındayken tercüme ettiği de belirtilmektedir. (Bkz.: Nâcî, *a.g.e.*, s.473).
- ⁵⁸ <http://www.alyaum.com/article/1164322> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 20.04.2021).
- ⁵⁹ Bu şiir divandaki bilgiye göre Alfred de Musset'ye aittir. (Bkz.: Nâcî, *a.g.e.*, s.429).
- ⁶⁰ Nâcî, *a.g.e.*, s.427.
- ⁶¹ Brugman, *a.g.e.*, s.169.
- ⁶² Dayf, *a.g.e.*, s. 155; Brugman, *aynı eser*, s. 169.
- ⁶³ Brugman, *a.g.e.*, s. 169.
- ⁶⁴ Nâcî İ. (Şubat, 1933), “es-Sîr Vûlter Sıkût”, *Apûllû*, C.I, S.6., s.647-650; Nâcî İ. (Nisan,1933), “İlâ er-Rîhi'l-Ġarbiyye”, *Apûllû*, C.I, S.8, s.883-884; Dayf, *a.g.e.*, s. 155.
- ⁶⁵ Zîrîklî, *el-A'lâm*, s.76.
- ⁶⁶ Bkz.: Ebû Şâdî A. Z. (Mart, 1934), “Hekîmu'l-Beyt”, *Apûllû*, C.II, S. 7., s.625-627.
- ⁶⁷ Ostle R. C. (1992), “The Romantic Poets”, *Modern Arabic Literature*, (Ed. Badawi M. M.) Newyork: Cambridge University Press s. 115.
- ⁶⁸ Brugman, *a.g.e.*, s.169.
- ⁶⁹ Brugman, *a.g.e.*, s. 171.
- ⁷⁰ Nâcî, İ. (Ekim,1932), el-‘Avde, *Apûllû*, Ekim, 1932, C.I, S.2, s. 84-86.
- ⁷¹ Bkz.: Keylânî K. (Eylül, 1932), “Men Ya'nîni”, *Apûllû*, C.I, S.1., s.10-11; Mutrân, H. (Ekim, 1932), “Hikâyetu Verde”, *Apûllû*, C.I, S.2, s.109-112; Talebe Muhammed A. (Şubat, 1933), “Dayf Sakîl”, *Apûllû*, C.I, S.6, s.667; Kutub S. (Mart, 1933), “fi's-Sahrâ”, *Apûllû*, C.I, S.7, s.746; Mutrân, H. (1949), *Divânu Halîl Mutrân*, Kahire: Matba'atu Dâri'l-Hilâl, C.I, s.35.
- ⁷² Adalar, *a.g.m.*, s.73.
- ⁷³ Dayf, *a.g.e.*, 154; Jayyusi, S. K. (1977), *Trends and Movements in Modern Arabic Poetry*, Leiden s. 394
- ⁷⁴ Mutrân, *a.g.e.*, C. I, s. 35.
- ⁷⁵ Ostle R. C. (1992), “The Romantic Poets”, *Modern Arabic Literature*, (Ed. Badawi M. M.) Newyork: Cambridge University Press s.117.
- ⁷⁶ Badawi, *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, s.135-136.
- ⁷⁷ Jayyusi, *a.g.e.*, s.396.
- ⁷⁸ Brugman, *a.g.e.*, s.171.
- ⁷⁹ Brugman, *a.g.e.*, s.169.

- ⁸⁰ Nâcî, *Şi'r İbrâhîm Nâcî el-A'mâl el-Kâmile*, s. 377.
- ⁸¹ Jayyusi, *a.g.e.*, s. 394.
- ⁸² Taha Huseyn (1989), *Hadîsu'l-'Erbi'â'*, byy.: Dâru'l-Me'ârif, s.152-154.
- ⁸³ Demirayak K. ve Savran, A. (1993), *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, s. 52-53.
- ⁸⁴ Jayyusi, *a.g.e.*, s. 394.
- ⁸⁵ Taha Huseyn, *a.g.e.*, s.152-154.
- ⁸⁶ Muhammed A. (Haziran, 1934), “Nâcî eş-Şâ'ir”, *Apüllû*, C.II, S.10, s. 955; Sayrafi H. K. (Eylül, 1934), “Nâcî eş-Şâ'ir”, *Apüllû*, C.III, S.2, s.17; Nazmî H. (Kasım, 1934), “Verâ' el-Ğamâm, Nakd ve Tahlîl”, *Apüllû*, C.III, S.3, s. 352-360.
- ⁸⁷ Brugman, *a.g.e.*, s.169.
- ⁸⁸ Nâcî, İ. (Aralık, 1934), “el-Leyl fi Finîsiyâ”, *Apüllû*, C.III, S.4, s.560.
- ⁸⁹ <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2014/12/28/%D8%A5%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D9%87%D9%8A%D9%85-%D9%86%D8%A7%D8%AC%D9%8A> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 25.04.2021).
- ⁹⁰ Yazarsız (Ekim,1934), “ed-Duktûr Nâcî”, *Apüllû*, C.III, S.2, s.260-261.
- ⁹¹ Jayyusi, *a.g.e.*, s. 394.
- ⁹² Brugman, *a.g.e.*, s.170.
- ⁹³ Nâcî (2012), *Şi'r İbrâhîm Nâcî el-A'mâl el-Kâmile*, s.268.
- ⁹⁴ Nâcî, *aynı eser*, s.279.
- ⁹⁵ Nâcî, *aynı eser*, s.305.
- ⁹⁶ Nâcî, *aynı eser*, s.311.
- ⁹⁷ Nâcî, *aynı eser*, s.313.
- ⁹⁸ Nâcî, *aynı eser*, s.541.
- ⁹⁹ Nâcî, *aynı eser*, s.543.
- ¹⁰⁰ Nâcî, *aynı eser*, s.547.
- ¹⁰¹ Nâcî, *aynı eser*, s.259.
- ¹⁰² Nâcî, *aynı eser*, s.487.
- ¹⁰³ Nâcî, *aynı eser*, s.203.
- ¹⁰⁴ Ostle R. C. (1992), “The Romantic Poets”, *Modern Arabic Literature*, (Ed. Badawi M. M.) Newyork: Cambridge University Press s. 115.
- ¹⁰⁵ Badawi, *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, s. 130.
- ¹⁰⁶ Jayyusi, *a.g.e.*, s.395.
- ¹⁰⁷ Ostle R. C. (1998), “Nâjî, İbrâhîm”, *Encyclopedia of Modern Arabic Literature*, (Ed: Meisami, J. S. Ve Starkey, P.) C.1, Routhledge, London, 1998, s.576.
- ¹⁰⁸ Ostle R. C. (1992), “The Romantic Poets”, *Modern Arabic Literature*, (Ed. Badawi M. M.) Newyork: Cambridge University Press s. 116.
- ¹⁰⁹ Nâcî, *a.g.e.*, s.188.
- ¹¹⁰ <http://www.almasryalyoum.com/news/details/416212> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 08.05.2021)
- ¹¹¹ Nâcî, *a.g.e.*, s.41-47.
- ¹¹² el-Kasayyubî, Ğ. A. (1999) *Mea Nâcî ve Meahâ*, Amman: el-Câmi'atu'l-Urdûniyye, s.13; <https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B7%D9%84%D8%A7%D9%84> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 09.05.2021).

- ¹¹³<https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B7%D9%84%D8%A7%D9%84> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 09.05.2021).
- ¹¹⁴ Nâcî, *a.g.e.*, s.41-47, 377-378.
- ¹¹⁵ Nâcî, *aynı eser*, s.41-47, 377-378.
- ¹¹⁶<https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B7%D9%84%D8%A7%D9%84> adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 09.05.2021).
- ¹¹⁷ Badawi, *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, s. 132,133.
- ¹¹⁸ Badawi, *aynı eser*, s. 132,133.
- ¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ayyıldız, E. (2016), *Abbâsî Dönemine Kadar 'Uzrî Gazel, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ¹²⁰ Badawi, *a.g.e.*, s.133; Ostle R. C. (1992), "The Romantic Poets", *Modern Arabic Literature*, (Ed. Badawi M. M.) Newyork: Cambridge University Press s. 116.
- ¹²¹ Ostle R. C. (1992), "The Romantic Poets", *Modern Arabic Literature*, (Ed. Badawi M. M.) Newyork: Cambridge University Press s. 116.
- ¹²² Badawi, *a.g.e.*, s. 135.
- ¹²³ Nâcî, *a.g.e.*, s.95.
- ¹²⁴ Nâcî, *aynı eser*, s.99.
- ¹²⁵ Nâcî, *aynı eser*, s.101.
- ¹²⁶ Nâcî, *aynı eser*, s.257.
- ¹²⁷ Ostle, *a.g.e.*, s.115.
- ¹²⁸ Jayyusi, *a.g.e.*, s.394.
- ¹²⁹ Ostle, *a.g.e.*, s.115.
- ¹³⁰ Dayf, *a.g.e.*, s.155.
- ¹³¹ Brugman, *a.g.e.*, s. 171.
- ¹³² Ostle, *a.g.e.*, s.115.
- ¹³³ Dayf, *a.g.e.*, s. 158.
- ¹³⁴ Jayyusi, *a.g.e.*, s.394.
- ¹³⁵ Brugman, *a.g.e.*, s. 171.
- ¹³⁶ Uveyde, K. M. (1993), *İbrâhîm Nâcî Şâ'iru'l-Atlâl*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s.191.
- ¹³⁷ Badawi, *a.g.e.*, s. 130; Brugman, *a.g.e.*, s. 171; Jayyusi, *a.g.e.*, s.394.
- ¹³⁸ Jayyusi, *a.g.e.*, s. 394.
- ¹³⁹ Brugman, *aynı eser*, s.171.
- ¹⁴⁰ Bu şiir türü adından da anlaşıldığı gibi şairin dışa hitap yerine, kendi kendine fısıltı şeklinde adeta okura bir sır veriyormuşçasına içten seslendiği şiir türüdür. (Bkz.: Er, *a.g.e.*, s.19).
- ¹⁴¹ Jayyusi, *a.g.e.*, s. 394,395; Nâcî, *a.g.e.*, s.113.
- ¹⁴² Ostle, *a.g.e.*, s. 115.
- ¹⁴³ Ostle, *a.g.e.*, s. 117.
- ¹⁴⁴ Nâcî, *a.g.e.*, s.19.
- ¹⁴⁵ Badawi, *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, s. 130.
- ¹⁴⁶ Brugman, *a.g.e.*, s. 170.
- ¹⁴⁷ Bkz. Nâcî İ. (1996), *Leyâlî'l-Kâhire*, Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1996, 3. s.145; Brugman, *a.g.e.*, s.170.

- ¹⁴⁸ Vehbe, Mecdi; el-Muhendis, Kâmil, *Mu 'cemu'l-Mustalahâti'l-'Arabiyye fî'l-Luġa ve'l-Edeb*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1973, s.272.
- ¹⁴⁹ Bkz.: Nâcî (2012), *Şi'r İbrâhîm Nâcî el-A'mâl el-Kâmile*, 119,121,129,455,529; Nâcî İ. (Aralık, 1932), “Mersiyetu ed-Duktûr Nâcî”, *Apûllû*, C.I, S. 4.,s.335, Nâcî İ. (Aralık,1932), “Hibetu's-Semâ”, *Abûllû*, C.I, S. 4., 478.
- ¹⁵⁰ Adalar, *a.g.m.*, s. 66.
- ¹⁵¹ Nâcî İ. (2012), *Şi'r İbrâhîm Nâcî el-A'mâl el-Kâmile*, s.511.
- ¹⁵² Bkz.: Nâcî, *aynı eser*, s.513.